
*Razvoj održivog turizma – Putem staza
Hercegovine, sve do Elafitskih otoka*

**ANALIZA POTENCIJALA ZA ODRŽIVI
TURISTIČKI RAZVOJ U PODRUČJU
ELAFITSKIH OTOKA**

Turistička zajednica Grada Dubrovnika

Brsalje 5

20 000 Dubrovnik

Institut za razvoj i međunarodne odnose

26. lipnja 2015.

IRMO

Referentni broj

2012-0017-974002/5.2.1.

Povijest dokumenta

<i>Datum</i>	<i>Ime i prezime</i>	<i>Zadatak</i>
24.06.2015.	Helena Čermak Damir Demonja Sanja Tišma	<i>Autori izvještaja</i>
26.06.2015.	Andrea Ruk	<i>Prijevod</i>

Sadržaj

1. UVOD	5
1.1. Geografski položaj	5
1.2. Stanovništvo	7
1.3. Povijest Elafitskih otoka	8
2. GOSPODARSTVO ELAFITSKIH OTOKA	9
2.1. Tradicionalne gospodarske djelatnosti	9
2.2. Turizam	11
2.2.1 Smještajni kapaciteti i vrste smještaja na Elafitima	11
2.2.2 Podaci o turističkom prometu na Elafitima, od 2010. do 2014. godine	13
2.3 Ugostiteljstvo	16
2.4. Putničke agencije	17
2.5. Turističke zajednice i turističke info točke, te mjesta na kojima se mogu saznati folklorne i tradicionalne zanimljivosti	17
2.6. Prijevoz/promet	18
3. OSNOVA RAZVOJA TURIZMA	19
3.1. Prirodna obilježja	19
3.2. Kulturna baština	20
3.2.1. Kulturno-povijesni spomenici	21
3.2.2. Manifestacije (kulturne, vjerske i popularno-zabavne)	24
3.3. TURISTIČKA PONUDA	25
3.3.1. Odmarališni i kupališni turizam	25
3.3.2. Outdoor turizam	26
3.3.3. Nautički turizam	27
3.3.4. Kulturni turizam	28
3.3.5. Ruralni turizam	28
ZAKLJUČAK	29

Prekogranično područje Hrvatske i Bosne i Hercegovine sa dva veća urbana središta - Dubrovnikom i Mostarom zahvaljujući svom ogromnom i materijalnom i nematerijalnom potencijalom privlači više od 220 milijuna turista godišnje. Međutim, unutarnje teritorije i otoci pokazuju zaostajanje u razvoju i korištenju pojedinih resursa, pa postoji potreba za povećanjem kapaciteta lokalnih dionika za planiranje i upravljanje razvojem na području u kojem djeluju. Ova područja, zbog brojnih prirodnih ljepota i bogate kulturne baštine imaju značajni potencijal za outdoor aktivnosti poput planinarenja, hodanja, bicikliranja, promatranja ptica, kajakarenja i slično što je sve značajniji resurs za novu turističku ponudu na domaćem i međunarodnom tržištu.

Ovim projektom nastojanja su usmjerena na analizu i izradu programa razvoja nove prekogranične turističke ponude, označene kao Plave sekcije postojeće trans granice Via Dinarica dionica, kroz i valorizaciju prirodnih i kulturnih resursa na Elafitskim otocima i uvođenje inovativnih usluga u zajednici (kao Albergo Diffuso i razvoj aktivnosti na otvorenom). Neke od aktivnosti koje bi se također trebale potaknuti ovim projektom su povećana održiva turistička ponuda pograničnog prostora BiH i Hrvatske, povećana dostupnost i vidljivost manje poznatih turističkih područja oko glavnih turističkih destinacija, ojačan angažman turističkih dionika putem međusobne poslovne suradnje, educirani ljudski resursi, povećanje broja rekreacijskih lokaliteta u skladu s pravilima održivog turizma i ekološki prihvatljive turističke aktivnosti i proširena turistička sezona i korištenje održivih pristupa u kreiranju budućih turističkih sadržaja (npr. difuzni hoteli).

Ovim izvještajem prikazani su resursi za razvoj održivog turizma na području Elafitskih otoka te potencijal za poboljšanje turističke ponude u budućnosti. Analiza je izrađena temeljem pregleda raspoložive dokumentacije – monografija, putopisa, studija i nalaza znanstvenih i stručnih istraživanja te prikupljenih i obrađenih statističkih pokazatelja dobivenih na raspolaganje od strane turističke zajednice grada Dubrovnika i turističke zajednice Dubrovačko neretvanske županije. Nalazi istraživanja dodatno su potvrđeni anketom provedenom prema unaprijed pripremljenim anketnim upitnicima na razini projekta te intervjuima sa ključnim dionicima lokalnog razvoja. Intervjui su održani na području Koločepa, Šipana i Lopuda te Dubrovnika u razdoblju od 19. – 22.6. 2015. godine

Prikupljeni podatci uneseni su u bazu podataka koja je prilog ovoj analizi.

1. UVOD

Elafitski otoci čine skupinu manjih i većih otoka, otočića i hridi koji pripadaju najjužnijim otocima hrvatskog primorja, u neposrednoj blizini Dubrovnika. Mjesta su bujne mediteranske i suptropske vegetacije i bogate povijesti o kojoj svjedoči ostavština sakralne i svjetovne arhitekture.

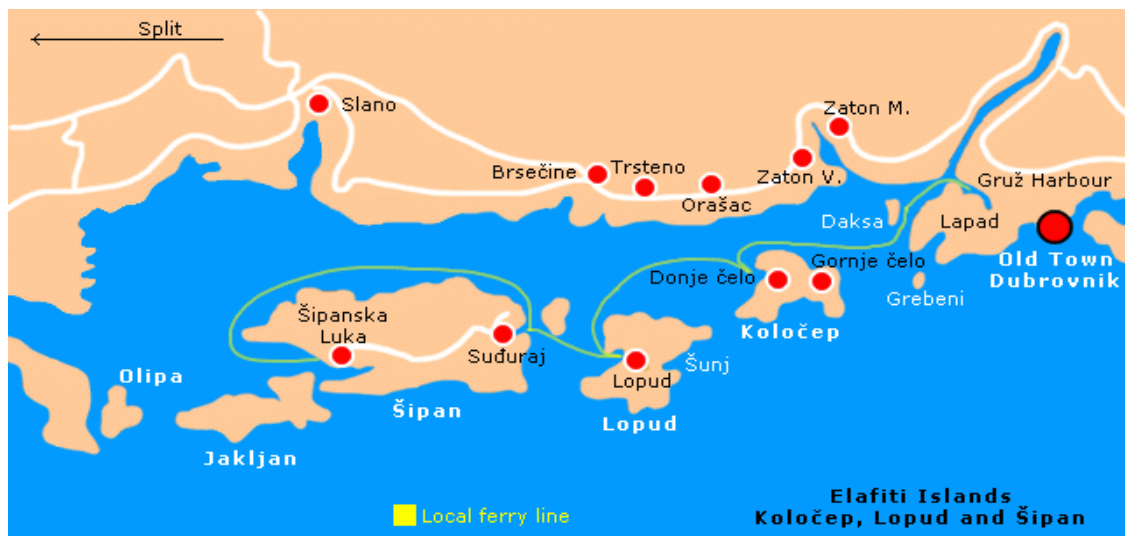
Kraći naziv pod kojim je poznata ova otočna skupina su Elafiti. U korijenu imena se nalazi grčka riječ „elaphos“ koja znači „jelen“. Postoji vjerovanje da su Elafitske otoke u povijesti nastanjivale velike skupine jelena zbog čega su poznati i pod nazivom Jelenski otoci. Ime otočja su nadjenuli Grci za koje se vjeruje da su bili prvi stanovnici otoka. Prvi spomen Elafita zabilježen je početkom 1. stoljeća u djelu grčkog pisca i znanstvenika Plinija Starijeg, *Naturalis Histria*.

1.1. Geografski položaj

Elafitska otočna skupina se sastoji od 13 otoka: Olipa, Jakljan, Šipan, Lopud, Koločep, Daksa, Tajan, Crkvina, Goleč, Kosmeč, Mišnjak, Ruda i Sv. Andrija. Otočje administrativno pripada Gradu Dubrovniku i Dubrovačko neretvanskoj županiji. Ukupna površina elafitskog područja je 90 km², od čega se na otoke odnosi 27 km². Pružaju se u smjeru sjeverozapad-jugoistok (dinarski smjer). Ključna odrednica elafitskog prostora je inzularnost čije utjecaje umanjuju neraskidive veze s urbanim područjem grada Dubrovnika, a od dubrovačko-cavtatskog otočnog niza ih dijeli poluotok Lapad.

Šipan, Koločep i Lopud su površinom najveći, infrastrukturno najrazvijeniji i jedini stalno naseljeni otoci. Intenzitetom turističkih i ostalih gospodarskih aktivnosti prednjače u odnosu na druge otoke iz Elafitske otočne skupine.

Slika 1. Položaj Elafitskih otoka u dubrovačkom arhipelagu

Izvor: <http://www.dubrovnik-online.net/>

Otok Šipan je najveći i najudaljeniji otok od grada Dubrovnika. Prostire se na površini od 16 m², na dužini od 9 km i širini između 2 i 3 km. Čine ga dva glavna naselja: Šipanska Luka na zapadnoj i Suđurađ na istočnoj strani otoka, smještene u dvije nasuprotne uvale razdijeljene plodnim Šipanskim poljem.

Otok Koločep je najbliži Dubrovniku od svih Elafitskih otoka. Najjužniji je naseljeni otok na hrvatskoj obali. Lokalno stanovništvo za otok uglavnom rabi neslužbeni naziv Kalamota. Sastoji se od zaseoka Gornje Čelo na zapadnoj i Donje Čelo na istočnoj strani otoka. Naselja su međusobno povezana stazama maslinika i vrtova bujne vegetacije.

Otok Lopud je najrazvijeniji i najposjećeniji otok Elafitske otočne skupine sa Dubrovnikom. Nalazi se oko 5 kilometara sjeverozapadno od dubrovačke luke Gruž, između Šipana i Koločepa. Duljina mu je 4,6 km, a najviša visinska točka je vrh Polačica (216 m nadmorske visine). Najveće naselje je Lopud, smješteno na zapadnoj strani otoka.

Tablica 1. Osnovne geografske značajke naseljenih Elafitskih otoka

Otok	Površina (km ²)	Obalna crta (km)	Najveća visina (m.n.v)	Koeficijent razvedenosti	Glavna naselja
Koločep	2,44	12,869	125	2,08	Gornje Čelo, Donje Čelo
Šipan	16,22	29,416	224	1,99	Šipanska Luka, Suđurađ
Lopud	4,38	14,63	216	1,79	Lopud

Izvor: DZS; Duplančić Leder, T., Ujević T., Čala M. (2004): *Duljine obalne crte i površine otoka na hrvatskom dijelu Jadranskog mora određene s topografskih karata mjerila 1:25 000, Geoadria, Vol.9, No.1, 5-32.*

1.2. Stanovništvo

Elafitske otoke karakteriziraju negativni demografski trendovi koji se očituju kroz depopulaciju, nizak prirodni prirast i starenje stanovništva. U razdoblju od 15. do 17. stoljeća je najgušće naseljen bio Lopud za kojeg se procjenjuje da je imao između 10.000 i 14.000 stanovnika. Iseljavanje s Elafita započinje početkom 19. stoljeća propašću Dubrovačke Republike (1808.). Jačanje emigracijskih tijekova su intenzivirala ratna razaranja, pa su najveći odljevi stanovništva zabilježeni nakon Prvog i Drugog svjetskog rata. Odredište iseljavanja stanovnika je prvo bio Dubrovnik, a zatim prekomorske zemlje Sjeverne i Južne Amerike. Emigracijski trendovi su nastavljeni tijekom Domovinskog rata. Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, na trima naseljenim Elafitskim otocima je živio 831 stanovnik ili 0,68% ukupnog stanovništva Dubrovačko-neretvanske županije. Broj stanovnika 2011. godine je 16,57% manji nego 1991. godine. Najveće smanjenje broja stanovnika je zabilježeno na Lopudu gdje je 2011. godine živjelo gotovo 30% stanovnika manje nego 1991. godine.

Prosječna gustoća naseljenosti na Elafitskim otocima iznosi 22 st./km² što je znatno ispod prosjeka Dubrovačko-neretvanske županije (oko 70 st./km²) i Republike Hrvatske (oko 75 st./km²).

Tijekom ljetnih mjeseci na otocima dolazi do višestrukog povećanja broja stanovnika zbog turističke sezone i pojačanog dolaska turista i posjetitelja¹.

Tablica 2. Kretanje broja stanovnika na otocima Koločep, Lopud i Šipan između 1981. i 2011. godine

Otok	1981.	1991.	2001.	2011.	Promjena (2011/1991, %)
Koločep	144	148	174	163	10,13
Lopud	377	348	269	249	-28,45
Šipan	544	500	436	419	-16,2
UKUPNO:	1.065	996	879	831	-16,57

Izvor: DZS

¹ U 2012. godini je na Elafitskim otocima registrirano ukupno 16.624 turistička dolaska što je 20 puta više u odnosu na stalni broj stanovnika (Ministarstvo turizma, 2013)

Broj djece u osnovnim školama se kreće od svega jednog učenika u osnovnoj školi u Koločepu do prosječno 20-ak upisane djece u dvije osnovne škole na Šipanu. Na Lopudu je posljednjih godina došlo do porasta nataliteta i povećanja udjela djece predškolske dobi u ukupnom broju stanovnika, pa je 2014. godine otvoren dječji vrtić kojeg pohađa oko desetak djece.

Gotovo trećina stanovnika elafitskih otoka je starija od 60 godina što ukazuje na snažan proces starenja stanovništva.

Broj kućanstava u 2013. godini se kretao od 67 na Koločepu, 98 na Lopudu i 163 na Šipanu. Prosječan broj članova kućanstva, uzimajući u obzir sva tri otoka, iznosi 2,51. Prisutan je trend rasta broja samačkih kućanstava koji doseže gotovo trećinu ukupnog broja kućanstava.

1.3. Povijest Elafitskih otoka

Na Elafitskim otocima najraniji materijalni dokazi o civilizaciji su starokršćanski spomenici iz 6. stoljeća (lokaliteti Paklena i Biskupija na Šipanu i sv. Ilija i Moholje na Lopudu). Arheološki ostaci grčkih i rimskih sarkofaga, obrambenih zidina te etimologija naziva otoka i naselja na otocima ukazuju na naseljenost otočja već u razdoblju antike. Pretpostavlja se da su Elafiti došli pod vlast Dubrovnika između 9. i 11. stoljeća čime su postali najstarijim dijelom dubrovačkog teritorija. O postojanju organizirane dubrovačke uprave na Elafitskim otocima su zabilježeni pisani tragovi iz 13. stoljeća (npr. spominju se u dubrovačkom Statutu iz 1272. godine). Elafitski otoci su u upravno-administrativnom smislu bili organizirani kao kneštvo triju otoka (Koločep, Šipan, Lopud) čije je sjedište bilo na Šipanu i kojim je upravljao knez kao namjesnik Dubrovačke Republike. Od 1457. godine su postojale dvije posebne knežije – Lopud i Koločep te Šipan, a od 1669. je uspostavljena jedinstvena knežija sa sjedištem u Lopudu koja je postojala sve do ukidanja Dubrovačke Republike 1808. godine.

Razdoblje 15. i 16. stoljeća je obilježeno gospodarskim procvatom Dubrovačke Republike (tzv. „zlatno doba“) što je potaknulo razvoj ladanjskog stila življenja i gradnju impozantnih primjeraka sakralne i svjetovne arhitekture. Ladanje kao stil življenja nije služilo samo odmoru već je imalo i važnu ulogu u razvoju poljoprivrede, pa je poljoprivredna proizvodnja na Elafitskim otocima u velikoj mjeri bila izvor hrane za cijeli grad Dubrovnik. Od druge polovice 16. stoljeća do propasti Dubrovačke Republike početkom 19. stoljeća dolazi do stagnacije u razvoju Elafitskih otoka, napuštanja vlastelinskih posjeda i zapuštanja prirodnog krajolika koje traje do danas.

2. GOSPODARSTVO ELAFITSKIH OTOKA

2.1. Tradicionalne gospodarske djelatnosti

Gospodarske aktivnosti na Elafitskim otocima se temelje na valorizaciji prirodne osnove prostora, a okosnica gospodarskog razvoja su poljoprivreda, ribarstvo, brodogradnja, obrtništvo i pomorstvo. Od 1980-ih se ubrzano razvijaju turizam i ugostiteljstvo koji dobivaju najveće značenje u strukturi gospodarstva.

Klimatska obilježja Elafitskog otočja osiguravaju pogodne uvjete za razvoj maslinarstva, južnog voćarstva, vinogradarstva, povrtlarstva, uzgoja cvijeća, pčelarstva, stočarstva, proizvodnje jaja, sira i manjih količina mesa. Poljoprivreda je tradicionalno razvijena na području plodnog Šipanskog polja bogatog izvorima podzemne vode. Zbog važnosti Šipana u proizvodnji hrane za čitav Dubrovnik, u vrijeme Dubrovačke Republike bio je poznat kao „zlatni otok“. Danas se za poljoprivrednu proizvodnju koristi svega desetina plodnog tla Šipanskog Polja.

Od voćnih kultura su najzastupljenije tipične mediteranske sorte – smokve (npr. lopudka, šipanka), naranče (npr. sorta katarina za koju se vjeruje da je nastala na Lopudu), limun, nar (sorta slatki barski) i druge. Arancini, koji se proizvode od naranči, mandarina i limuna na otoku Koločepu, se ubrajaju među najkvalitetnije tradicijske poljoprivredno-prehrambene proizvode Dubrovačko-neretvanske županije te stoga nose regionalnu oznaku kvalitete Rural Dubrovnik Neretva Quality. Na Lopudu se tradicionalno uzgajaju limuni. Otok je poznat kao „otok citrusa“, a limun se plasira uglavnom na lokalnom tržištu.

U gospodarskom smislu je od poljoprivrednih djelatnosti najznačajnija **proizvodnja maslinovog ulja**. Na Šipanu se procjenjuje da postoji između 100.000 i 120.000 stabala maslina. Zbog zapuštenih puteva berba se vrši na samo 15% ukupnog broja stabala. Dominira autohtona vrsta maslina izrazito malih plodova, tzv. „piculja“ ili „šipanka“ koja, uz Lastovo, raste samo na Šipanu. Smatra se da su je na otok donijeli Grci, pa se ubraja u najstarije sorte maslina. Na otoku je preostalo oko desetak obitelji koje proizvode maslinovo ulje za prodaju, uglavnom u Šipanskoj Luci, Frajgi, Paljevu Brdu i Suđurđu. „Piculja“ je otporna na bolesti i štetnike, daje dobar urod i vrlo kvalitetno ulje zbog čega su maslinari sa Šipana dobitnici nagrada za kvalitetu na manifestacijama i sajmovima za promociju i prezentaciju maslinovog ulja (npr. Međunarodna manifestacija maslinara i uljara Noćnjak i regionalna manifestacija maslina u Splitu). Od 2003. godine na Šipanu je s radom počela suvremena uljara opremljena laboratorijem za ispitivanje kvalitete maslinovog ulja. U uljari se prosječno godišnje proizvodi 19-20 tona maslinovog ulja. Na ostalim Elafitskim otocima dominantna je sorta maslina oblica koja zauzima 60% ukupnog broja stabala (npr. na Lopudu zauzima 95% ukupnog broja nasada maslina).

Na Elafitskim otocima postoji duga tradicija **proizvodnje rogača**, ali nema intenzivnog uzgoja, organiziranih nasada niti otkupa. Novi nasadi se ne sade, a postojeći propadaju. Na Šipanu je evidentirana autohtona sorta, šipanski (bogličev, boglički) rogač koji se ubraja u stolne sorte čije se mahune teško lome i melju. Podaci o ukupnim površinama i broju stabala rogača se ne vode.

Među prizemnim biljnim zajednicama se nalaze **mnoge ljekovite biljne vrste poput** kadulje, sredozemne mlječike, preslice, smilja, majčine dušice, kamilice, bazge i drugih. Ljekovito bilje pruža potencijal za proizvodnju meda i drugih pčelinjih proizvoda, no pčelarstvo na Elafitima nije razvijeno.

Iako na otocima ima raznolikih gljiva, nije razvijena tradicija njihovog skupljanja.

Uzgoj stoke je u prošlosti uglavnom obuhvaćao sitnu stoku, perad, goveda i magarce. Za Elafitsko otočje je bila karakteristična rasprostranjenost autohtone **dalmatinske ovce** – dubrovačke rude ili ovce pramenke. Sredinom 19. stoljeća je na Elafitskim otocima u ukupnom stočnom fondu bilo oko 1200 koza i ovaca², dok je danas tek neznatan broj ovaca, koza, konja i goveda. Otok Šipan je bio poznat po proizvodnji domaćeg **punomasnog ovčjeg sira** koji se proizvodio isključivo rukama, bez termičke obrade. Zbog kvarljivosti se čuvao u ulju pa je prozvan „sir iz ulja“. Sir iz ulja danas proizvodi u malim količinama nekolicina šipanskih obitelji.

Vinogradarstvo je većinom zapušteno. Manje površine pod vinogradima su preostale u Šipanskom Polju, Pakljenoj te na Lopudu i Koločepu. Na Šipanu se proizvodi **kvalitetno i nagrađivano vino** te distribuira uglavnom na lokalnom tržištu i području grada Dubrovnika. Najzastupljenije vinske sorte su plavac, plavac mali i merlot. Autohtona vinska loza „hrvatica“, koja se uzgajala na Šipanu, je izumrla. Povećanje plasmana i prodaje kvalitetnih vina s Elafitskih otoka na drugim tržištima je ograničeno zbog nedostatka znanja o primjeni novih proizvodnih tehnologija i malih količina proizvedenog vina.

Lokalno stanovništvo se oduvijek bavilo **ribarstvom**, jer podmorje oko Elafitskih otoka obiluje plavom i kvalitetnom bijelom ribom. U Šipanskoj Luci je 1892. godine otvorena tvornica za preradu ribe koja je 1937. godine pretvorena u solionicu ribe, a krajem 1970-ih godina u hotel. U prošlosti je gotovo svako naselje imalo ribarsku zadrugu, a danas postoji tek nekoliko profesionalnih ribara (npr. tri na Šipanu, dok na Koločepu više nema niti jednog). Ribarstvo je uglavnom usputna djelatnost, orijentirana na vlastite potrebe, a manje količine se prodaju lokalnim restoranima.

Na otoku Koločepu je u 14. stoljeću izgrađeno **brodogradilište** koje je, uz ribarstvo i **koraljarstvo**, bilo glavni izvor radnih mjesta i prihoda za lokalno stanovništvo. U manjim brodogradilištima u Suđurađu na Šipanu i na Lopudu su se tijekom 16. stoljeća gradili brodovi za potrebe mornarice Dubrovačke

² Prema Manuale per regno di Dalmazia, 1872., str. 67-157.

Republike. Smatra se da su se na Šipanu u 16. stoljeću gradili i jedrenjaci³. Ove djelatnosti danas su zamrle.

Od 1980-ih godina dolazi do pada udjela poljoprivrede u ukupnim gospodarskim aktivnostima Elafitskih otoka. Glavni razlozi su iseljavanje stanovništva, jačanje razvoja turizma, neriješeni imovinsko-vlasnički odnosi nad zemljištem i male, rasparcelirani poljoprivredni posjedi koji otežavaju primjenu suvremenih tehnologija u poljoprivrednoj proizvodnji. Poljoprivredne površine su svedene na male obrađene površine u vrtovima i okućnicama gdje se sade povrtnice, gomoljike, grahorice i lukovice.

Poljoprivredne zadruge ne postoje niti na jednom od Elafitskih otoka.

Obrtništvo se svodi na djelatnosti vezane uz **turizam**, kao što su ugostiteljstvo i iznajmljivanje i zakup plovnih prijevoznih sredstava. Obrti vezani uz turizam su među najznačajnijim izvorima radnih mjesta, osobito tijekom najintenzivnije turističke sezone od polovice svibnja do sredine rujna. U 15. stoljeću su bile poznate tkalice i svilarice s otoka Lopuda. Lopudska **tkanja** su obuhvaćala sukno, miješana, pamučna prtena i svilena tkanja. Procjenjuje se da je na Lopudu bilo oko 90 tkalačkih stanova. Tkalice su izrađivale i prodavale svilu i vunu na čitavom dubrovačkom primorju i susjednim otocima (npr. Mljetu). Tkanje se koristilo za proizvodnju jedara, popravak cipela, izradu ležaljki i slično. Na Lopudu nema više niti jedne tkalice.

2.2. Turizam

2.2.1 Smještajni kapaciteti i vrste smještaja na Elafitima

Na Elafitskim otocima, Koločepu, Lopudu i Šipanu, gostima su na raspolaganju smještajni kapaciteti u **sobama**, kojih je ukupno 631, **apartmanima**, njih je 163, dok je ukupni broj **kreveta** 1952, od čega 1719 redovnih i 233 pomoćna. Najviše soba je na Lopudu (308), potom na Šipanu (173) i 150 soba na Koločepu. Apartmanima je najbrojniji Lopud (81), potom Koločep (44) i, naposljetku, Šipan (38). I u ukupnom broju kreveta prednjači Lopud, s njih 965, 545 je sveukupno kreveta na Šipanu, a 442 na Koločepu.

³ Prema: Peričić, Š. (2008.), *Gospodarstvo Dalmacije u Maschekovim „Priručnicima“*, str. 253.

Tablica 3: Smještajni kapaciteti na Elafitskim otocima (Koločep, Lopud i Šipan (Šipanska Luka i Suđurađ) 2015. godine

Otok	Smještajni kapaciteti				Ukupni broj kreveta
	Sobe	Apartmani	Redovni kreveti	Pomoćni kreveti	
Koločep	150	44	412	30	442
Lopud	308	81	836	129	965
<i>Šipanska Luka</i>	129	12	304	25	329
<i>Suđurađ</i>	44	26	167	49	216
Ukupno Šipanska Luka i Suđurađ	173	38	471	74	545
Ukupno	631	163	1719	233	1952

Izvor: Turistička zajednica Grada Dubrovnika, Dubrovnik, lipanj 2015.

Na otocima Koločepu, Lopudu i Šipanu (Šipanska Luka i Suđurađ), sveukupno je 114 smještajnih jedinica u 4-rima vrstama smještaja: 6 hotela, 103 privatna smještaja, 3 obrta i 2 tvrtke. Najviše je smještajnih jedinica na Lopudu, njih sveukupno 52: 3 hotela („Lafodia Hotel & Resort“, „Villa Glavović“ i „Villa Vilina“), 46 objekata u privatnom smještaju, 2 obrta i 1 tvrtka. Na Šipanu je sveukupno 39 smještajnih jedinica (u Šipanskoj Luci 14 i u Suđurađu 25) od čega su 2 hotela („Šipan“ u Šipanskoj Luci i „Božica Dubrovnik Island“ u Suđurađu), 35 objekata u privatnom smještaju (12 u Šipanskoj Luci i 23 u Suđurađu), 1 tvrtka (Šipanska Luka) i 1 obrt (Suđurađ). Koločep „broji“ 23 smještajnih jedinica: 1 hotel („Kalamota Island Resort“) i 22 objekata u privatnom smještaju.

Tablica 4: Vrste smještaja na Elafitskim otocima (Koločep, Lopud i Šipan (Šipanska Luka i Suđurađ) 2015. godine

Otok	Vrste smještaja				Ukupno smještajnih jedinica
	Hotel	Privatni smještaj	Obrt	Tvrtka	
Koločep	1	22	-	-	23

Lopud	3	46	2	1	52
Šipanska Luka	1	12	-	1	14
Suđurađ	1	23	1	-	25
Ukupno Šipanska Luka i Suđurađ	2	35	1	1	39
Ukupno	6	103	3	2	114

Izvor: Turistička zajednica Grada Dubrovnika, Dubrovnik, lipanj 2015.

2.2.2 Podaci o turističkom prometu na Elafitima, od 2010. do 2014. godine

Broj dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista, od 2010. do 2014. godine na Elafitima uglavnom je u porastu. Najviše ukupnih dolazaka u 2014. godini realizirano je na Lopudu (11801), slijedi Koločep (5413), pa Šipan (4756), a najviše ukupnih noćenja 2014. godine ostvareno je na Lopudu (78201), potom na Koločepu (45957) i na Šipanu (29132). Domaći turisti 2014. godine najviše su dolazili na Lopud (372), potom na Šipan (366), pa na Koločep (327), dok su najviše noćili na Šipanu (3419), zatim na Lopudu (2776) i najmanje na Koločepu (1148). Strani turisti su 2014. godine ostvarili najviše dolazaka na Lopud (11429), zatim na Koločep (5176), te na Šipan (4480), dok su iste godine realizirali najviše noćenja na Lopudu (75425), potom na Koločepu (44809) i najmanje na Šipanu (25713).

U promatranom razdoblju povećan je broj dolazaka domaćih turista na Koločep (237 dolazaka u 2014. godini u odnosu na 122 dolaska u 2013. godini), i opadanje broja dolazaka na Lopud (372 dolaska 2014. godine prema 388 dolazaka 2013. godine) i Šipan (2014. godine 366 dolazaka, a 2013. godine 471). Noćenje domaćih turista u 2014. godini bilo je u povećanju samo na Koločepu (1148 ostvarenih noćenja, a 2013. godine realizirano je samo 624 noćenja), dok je noćenje domaćih turista u 2014. godini na Lopudu i Šipanu u padu, osobito na Šipanu na kojemu je 2014. godine ostvareno 3419 noćenja domaćih turista, a 2013. godine čak 6389, dok je na Lopudu 2014. godine bilo 2776 noćenja u odnosu na 2013. godinu kada ih je realizirano 3609.

Broj stranih turista od 2010. do 2014. godine je u kontinuiranom porastu. Najveće povećanje u dolascima i noćenju vidljivo je na Lopudu – gotovo 3,2 puta u dolascima i 2,9 puta više u noćenjima.

Tablica 5: Turistički promet (dolasci/noćenja) na Elafitima od 2010. do 2014. godine

Otok	Godina	Domaći		Strani		Ukupno	
		Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja	Dolasci	Noćenja
Koločep	2010.	78	588	4.996	35.126	5.074	35.714
	2011.	81	476	4.469	32.248	4.550	32.724
	2012.	191	1.121	5.196	38.446	5.387	39.567
	2013.	122	624	5.508	45.581	5.630	46.205
	2014.	237	1.148	5.176	44.809	5.413	45.957
Lopud	2010.	130	1.981	3.501	25.870	3.631	27.851
	2011.	735	5.290	7.561	59.073	8.296	64.363
	2012.	680	4.757	9.825	72.688	10.505	77.445
	2013.	388	3.609	10.987	77.897	11.375	81.506
	2014.	372	2.776	11.429	75.425	11.801	78.201
Šipan (Šipanska Luka i Suđurađ)	2010.	246	1.641	3.478	24.057	3.724	25.698
	2011.	328	3.575	4.092	29.613	4.430	33.188
	2012.	177	4.204	2.642	17.396	2.819	21.590
	2013.	471	6.389	4.442	25.117	4.913	28.473
	2014.	366	3.419	4.480	25.713	4.756	29.132

Izvor: Turistička zajednica Grada Dubrovnika, Dubrovnik, lipanj 2015.

Najveći broj stranih turista u dolascima i noćenjima dolazi iz Ujedinjenog Kraljevstva i Njemačke, potom iz Norveške, Finske i Francuske te SAD, Švedske, Austrije i Belgije.

Tablica 6: Turistički promet na Elafitima od 1. 1. do 31. 12. 2014. godine prema državama dolaska

Država	Koločep		Lopud		Šipan (Šipanska Luka i Suđurađ)	
	Dolasci % udjela	Noćenja % udjela	Dolasci % udjela	Noćenja % udjela	Dolasci % udjela	Noćenja % udjela
Ujedinjeno Kraljevstvo	77,0%	79,6%	34,3%	32,6%	63,4%	57,6%

Njemačka	3,0%	3,9%	6,5%	8,4%	29,0%	37,8%
Hrvatska	4,4%	2,5%	3,2%	3,5%	15,3%	22,7%
Bosna i Hercegovina	0,3%	0,3%	0,7%	1,2%	2,7%	5,7
Norveška	2,6%	2,5%	17,8%	20,1%	9,2%	7,4%
SAD	1,2%	0,7%	3,1%	2,1%	6,5%	3,7%
Francuska	0,7%	0,6%	6,0%	5,8%	6,6%	4,7%
Irska	0,4%	0,2%	2,7%	2,2%	4,2%	3,1%
Luksemburg	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%		
Slovenija	0,2%	0,2%	0,5%	0,5%	5,3%	7,3%
Belgija	4,4%	4,0%	1,8%	2,0%	5,7%	3,0%
Austrija	1,2%	1,5%	1,4%	1,5%	5,8%	7,6%
Švedska	0,7%	0,3%	3,0%	2,3%	5,9%	4,1%
Italija	0,3%	0,2%	2,0%	1,7%	4,6%	4,1%
Finska	0,1%		2,4%	2,3%	6,8%	5,2%
Švicarska	0,7%	0,8%	1,3%	1,4%	3,4%	2,6%
Australija	0,1%		0,6%	0,4%	2,0%	1,5%
Rusija	0,6%	0,9%	1,9%	2,3%	2,1%	1,9%
Mađarska	0,1%		0,3%	0,2%	0,8%	0,8%
Grčka					0,1%	0,1%
Kina	0,1%		0,1%		0,1%	
Tajvan, Kina					0,1%	0,1%
Poljska	0,3%	0,2%	1,3%	1,4%	2,9%	3,1%
Ukrajina	0,1%	0,1%	0,4%	0,5%	0,5%	0,6%
Danska	0,2%	0,1%	0,6%	0,4%	1,2%	1,0%
Island	0,1%	0,1%				
Albanija			0,4%	0,3%	0,1%	
Ostale EU zemlje			0,1%	0,1%	0,6%	0,6%
Češka	0,1%	0,1%	0,8%	1,4%	1,1%	1,1%
Kanada	0,1%	0,1%	1,0%	0,5%	2,0%	1,2%
Ostale azijske zemlje	0,1%		0,2%	0,2%	0,5%	0,4%
Srbija	0,1%		0,8%	1,4%	2,6%	4,2%
Novi Zeland	0,1%		0,2%	0,2%	0,5%	0,3%
Meksiko	0,1%		0,1%			

Koreja, Republika					0,4%	0,2%
Nizozemska	0,2%	0,2%	0,5%	0,4%	1,5%	0,6%
Južnoafrička Republika			0,3%	0,2%	0,5%	0,8%
Španjolska	0,2%	0,1%	1,0%	0,7%	1,3%	0,7%
Makedonija	0,1%	0,1%	0,1%	0,2%	0,8%	1,4%
Ostale zemlje Sjeverne Amerike			0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Ostale Zemlje Južne i Srednje Amerike			0,1%	0,1%	0,3%	0,2%
Japan	0,1%	0,1%	0,1%		0,5%	0,1
Ostale						
Argentina			0,1%		0,2%	0,1%
Bugarska			0,1%			
Crna Gora			0,1%		0,3%	0,3%
Čile			0,2%	0,1%	0,1%	
Izrael	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,3%	0,1%
Slovačka	0,1%	0,1%	0,2%	0,2%	0,1%	0,1%
Rumunjska			0,3%	0,2%	0,4%	0,2%
Brazil			0,2%	0,1%	0,2%	
Turska			0,1%	0,1%	0,1%	
Kuvajt					0,1%	
Portugal			0,1%	0,1%	0,3%	0,3%
Ostale afričke zemlje					0,5%	0,5%
Indija			0,2%	0,1%	0,1%	
Estonija			0,1%	0,1%		
Letonija			0,1%	0,1%		
Bjelorusija					0,1%	

Izvor: Turistička zajednica Grada Dubrovnika, Dubrovnik, lipanj 2015.

2.3 Ugostiteljstvo

Na Koločepu su 2 ugostiteljska objekta, restorani Konoba Stari Miri i Konoba Škerac.

Na Šipanu je ukupno 10 ugostiteljskih objekata. U Šipanskoj Luci su 4 vrhunska restorana: Pjat, Taverna Tauris, Taverna kod Marka i Taverna More. Ostali restorani na Šipanu su: Tri sestre, restoran hotela „Božica“, restoran Stara Mlinica, te 3 kafića: Cafe bar Luka, No Name Cafe/Bar i Na Žalima.

Na Lopudu je 11 ugostiteljskih objekata: Restoran „Vilina“, Restoran „Obala“, Konoba „Dubrovnik“, zatim Restoran „Hotel Glavović“, restorani „Peggy's“, „Robinzoon“, „La Villa“, „Elaphis“, Konoba „Barbara“, Buffet Rajski kutak – Bindo na Plaži Šunj, te kafić Kantun.

2.4. Putničke agencije

Ni na jednom od proučavanih Elafitskih otoka nema sjedište niti jedna putnička agencija. Putničke agencije koje djeluju u Dubrovniku (Vivado, Elite Travel, Dubrovnik Boat Tours, Lea Tours i AdriaticGlobal) organiziraju izlete brodom na Elafite s uobičajenim itinererom Dubrovnik-Koločep-Suđurađ-Lopud, tzv. „Fish piknike na Elafite“. Ove agencije nude različite vrste usluga poput rezervacije i organizaciju smještaja, prijevoz do otoka, transfere po otoku, izlete, ture, ekskurzije, itd.. Također i inozemne agencije, kao npr. GetYourGuide, koja djeluje putem internet portala, organizira izlete brodom na Elafite, među njima i na Šipan, ili, pak, ture kajakom, u trajanju od jednog do više dana.

2.5. Turističke zajednice i turističke info točke, te mjesta na kojima se mogu saznati folklorne i tradicionalne zanimljivosti

U turističko-promidžbenom smislu, otoci Koločep, Lopud i Šipan u djelokrugu su poglavito Turističke zajednice Grada Dubrovnika sa sjedištem u Dubrovniku i Turističke zajednice Dubrovačko-neretvanske županije sa sjedištem, također, u Dubrovniku. Također, i Hrvatska turistička zajednica (HTZ), sa sjedištem u Zagrebu, „brine“ o predmetnom području u okviru definiranih zadaća.

Turistička zajednica Grada Dubrovnika ima svoje Turističke informativne urede na otoku Šipanu u Šipanskoj Luci i na otoku Lopudu u mjestu Lopud, te pomoćni Ured za prijave i odjave u Suđurađu na Šipanu. Na otoku Koločepu Turistička zajednica Grada Dubrovnika nema informativni ured. U spomenutim uredima turisti/gosti mogu dobiti promidžbene materijale, turističke informacije, a u tim uredima vrše se prijave i odjave gostiju. Osim spomenutih turističkih info točaka, turističke informacije mogu se dobiti i na recepcijama hotela, na otoku Lopudu u hotelima „Lafodia“, „Villa Vilina“ i „Glavović“, na otoku Koločepu u „Kalamota Island Resortu“ u mjestu Donje Čelo i na otoku Šipanu u hotelima „Vila Božica“ u Suđurađu i „Šipan“ u Šipanskoj Luci.

Sve naprijed navedene točke su i mjesta na kojima se mogu saznati sve druge turističke informacije kao i zanimljivosti vezane za kulturu i tradiciju Elafita.

2.6. Prijevoz/promet

Na otoku Koločepu nema cesta, jedina značajna prometnica je betonski put, dovoljno širok za pješake, ali ne i za vozila, koji spaja dva naselja, Gornje i Donje Čelo, međusobno udaljena 15-ak minuta ugodne šetnje kroz prirodu.

Dva najveća naselja na otoku Šipanu, Šipansku Luku i Suđurađ, međusobno povezuje 5,2 km duga državna cesta D122. Dubrovačko autobusno poduzeće „Libertas“ uvelo je [22. listopada 1998.](#) godine redovnu liniju Šipanska Luka-Suđurađ, kojom su povezana ta dva jedina naselja na otoku. Prometuje omanji autobus, a uglavnom služi za prijevoz školske djece.

Na otoku Lopudu nema cestovnog prometa.

Brodaska veza povezuje Koločep, Lopud i Šipan s Dubrovnikom. Od 1. siječnja do 2. srpnja i od 31. kolovoza do 31. prosinca, od Suđurđa prema Dubrovniku, i obratno, s redovitim uplovljavanjima/isplovljavanjima iz Lopuda i Koločepa, radnim danom plovi redovita brodska linija 4 puta dnevno, a vikendom 2 puta. Od 3. srpnja do 30. kolovoza broj brodskih linija između Suđurđa i Dubrovnika, i obratno, s redovitim uplovljavanjima/isplovljavanjima iz Lopuda i Koločepa, je povećan, pa radnim danom, nedjeljom i praznikom plovi po 4 brodske linije na svakom od pravaca.

Promatrajući ukupni godišnji broj putnika od 2011. do 2014. godine na relaciji Dubrovnik-Elafiti i obratno, može se uočiti godišnje povećanje broja putnika kojih je 2014. godine bilo 238887, što je u odnosu na 2011. godinu povećanje od 1,05 puta. Najveći broj putnika tijekom godine je u kolovozu, potom u srpnju, lipnju, svibnju i rujnu. Godine 2014. ostvaren je 1,4 puta veći broj putnika u kolovozu, (55.860) u odnosu na 2013. godinu. U Tablici 7 prikazan je promet putnika na relaciji Dubrovnik-Elafiti i obratno, po godinama, od 2011. do 2014 godine, i po mjesecima.

Tablica 7: Promet putnika na relaciji Dubrovnik-Elafiti i obratno po mjesecima od 2011. do 2014. godine

Godina	Mjeseci												Ukupno
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
2011.	7343	8132	9516	12668	16292	26844	40381	48309	25972	15571	9348	8188	228.564

2012.	8156	7437	8926	10815	18861	26844	39000	48309	22673	15438	7348	9668	223.475
2013.	8209	12910	10542	13333	23039	32654	40314	40107	24485	15502	8533	9762	239.390
2014.	7885	8251	9730	16210	24536	24978	36161	55860	25672	15080	6398	8126	238.887

Izvor: Lučka uprava Dubrovnik, Dubrovnik, lipanj 2015.

Od 2011. godine nema trajektnog prijevoza prema Šipanskoj Luci, nego prema trajektnom pristaništu u Suđurđu.

3. OSNOVA RAZVOJA TURIZMA

Bogatstvo prirodnog i kulturno-povijesnog naslijeđa su osnovne pretpostavke razvoja turizma na Elafitskim otocima.

3.1. Prirodna obilježja

Područje Elafitskih otoka se ubraja u osobito vrijedne prirodne krajobrazne cjeline Dubrovačko-neretvanske županije. Oko 70% površine je pokriveno šumom, makijom i garigom. U sastavu šumskog pokrova prevladavaju autohtone zajednice hrasta crnike ili česvine, a na Šipanu se ponegdje nalaze i zajednice hrasta medunca. Sve prisutnije širenje šumskih zajednica alepskog i crnog dalmatinskog bora smanjuje staništa ostalih biljnih vrsta. U pejzažu se ističu i skupine ili izdvojena stabla čempresa. Prirodnim ljepotama otoka doprinose i ukrasne biljke kao što su oleander i tamaris. Od raslinja prevladavaju eumediteranske i submediteranske vrste. Prirodnim ljepotama otočja doprinose i tropske i subtropske vrste koje su na otoke donijeli pomorci (npr. palme, akacije, eukaliptus, aloja, kaktus, agava).

Vrijednost pojedinih prirodnih lokaliteta je potvrđena uvrštenjem u kategorije posebne zaštite, a čitavo Elafitsko otočje je predloženo za zaštitu kao regionalni park prirode. Ukupna površina zaštićenih prirodnih lokaliteta na Elafitskim otocima iznosi 20,3 ha (dvije park šume na Koločepu) što čini udio od 0,043% ukupne površine zaštićenih prirodnih vrijednosti na području Dubrovačko-neretvanske županije.

Tablica 8: Zaštićeni prirodni lokaliteti i prirodni lokaliteti predloženi za zaštitu na Elafitskim otocima

Lokalitet	Kategorija zaštite	Površina (ha)	Godina zaštite	Stanje očuvanosti
Makija u Donjem Čelu na otoku Koločepu	Park šuma	5,3	1951.	Dobro
Šuma alepskog bora u Gornjem Čelu na otoku Koločepu	Park šuma	15	1951.	Dobro
Elafiti i Sv. Andrija	Regionalni park	6.921,27	-	Predložena zaštita
Park oko dvorca Skočibuha na Šipanu	Spomenik parkovne arhitekture	-	-	Predložena zaštita
Perivoj Gjorgjić-Mayeri na Lopudu	Spomenik parkovne arhitekture	1,3	-	Predložena zaštita

Izvor: Državni zavod za zaštitu prirode, Prirodoslovna podloga za Izmjene i dopune Prostornog plana Dubrovačko-neretvanske županije, 2009.

Na Koločepu je zabilježeno 450 biljnih vrsta i podvrsta, na Šipanu 600. Od toga je evidentirano između 12 i 15 ilirsko-jadranskih endema i nekoliko ilirsko-balkanskih endema. Posebno su vrijedna nalazišta endemične vrste kupusa, mehke repe, tilovine, jupiterove brade, uskolisnog trputca, velikog lukova i jadranskog lastavičnjaka. Na Šipanu je u posljednje vrijeme primijećen ulazak invazivnih biljnih vrsta na staništa autohtonih biljnih zajednica koje mogu biti prijatna očuvanju bioraznolikosti. Od ugroženih vrsta i prirodnih staništa za koje se predlaže zaštita u okviru europske ekološke mreže NATURA 2000, s Elafitskog otočja se predlaže uvrštenje strogo zaštićenih i rijetkih biljnih vrsta kao što su mrižica, okruglasti oštrik, trnovita ježika i naselja posidonije, a od životinjskih mali potkovnjak⁴.

3.2. Kulturna baština

Najvažnija kulturna baština otoka Koločepa, Lopuda i Šipana (Šipanska Luka i Suđurađ), klasificirana je prema Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, njezin najveći dio je evidentiran, a obuhvaća:

⁴ Državni zavod za zaštitu prirode, Prijedlog ekološke mreže Natura 2000, stručna podloga, 2012: 52

- **Kulturno-povijesne spomenike:**
 - arheološka nalazišta,
 - spomeničke cjeline,
 - memorijalna područja i građevine,
 - urbane cjeline,
 - pojedinačne sakralne građevine (crkve), i
 - pojedinačne profane zgrade i građevine (vile, hoteli, i drugo),
- **Kulturu života i rada (folklor), i**
- **Manifestacije (kulturne, vjerske i popularno-zabavne).**

3.2.1. Kulturno-povijesni spomenici

Elafiti su bogati raznovrsnim kulturno-povijesnim spomenicima. Prema Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske, na otocima Koločepu, Lopudu i Šipanu ukupno je 73 nepokretnih i 41 pokretnih kulturnih dobara, kako je prikazano u Tablici 9. Najbogatiji kulturno-povijesnim spomenicima je Lopud, koji broji 29 nepokretnih i 22 pokretna kulturna dobra. Šipan, sa Šipanskom Lukom i Suđurđem, ima 32 nepokretna kulturna dobra i 16 pokretnih, dok je na Koločepu 12 nepokretnih kulturnih dobara i 3 pokretna. Od nepokretnih kulturnih dobara na Koločepu, Lopudu i Šipanu najbrojnije su crkve, 26 u funkciji i 18 izvan uporabe, u ruševinama/preostacima, te ljetnikovci, kojih je registrirano 8 u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Elafiti, a posebno otok Šipan, poznati su po brojnim ljetnikovcima. Ovdje izdvajamo dva ljetnikovca koji se odlikuju iznimnom vrsnoćom. U naselju Suđurđu koje se smjestilo u idealno konfiguriranoj maloj uvali na jugoistočnom dijelu otoka Šipana, ladanjska izgradnja odredila je karakter naselja. **Ljetnikovac Toma Skočibuhe**, kao dio prostornog nukleusa naselja, uz ljetnikovac njegova sina Vice, daje prostorno-graditeljski temelj svemu što se gradi u malom naselju Suđurđu, tvoreći ladanjsko-gospodarski sklop s cijelim ladanjskim graditeljskim repertoarom prvog vrijednosnog reda, ne samo kada je riječ o dubrovačkoj ladanjskoj izgradnji, već ukupnom renesansnom graditeljskom nasljeđu 15. i 16. stoljeća na ovim prostorima, te u širem nacionalnom kontekstu. **Kompleks ljetnikovca Vice Skočibuhe** nalazi se u zaljevu, istočno od trga, uz more, na mjestu nekadašnjeg brodogradilišta obitelji Stjepović-Skočibuha, formirajući naselje. Kompleks obuhvaća, osim ladanjske kuće, orsan, terasu, kapelicu, paviljon, mlinicu, cisterne, spremišta, kulu, most i utvrđen ulaz, veliki vrt ispred, te manji vrt iza kuće. Cijeli je kompleks izdužen u smjeru istok-zapad i ograđen visokim zidom. Cjelina ljetnikovca Vice Skočibuhe ubraja se u sam vrh vrsnoće ladanjske izgradnje dubrovačkog područja.

Na Lopudu se, osim baštinskih spomeničkih, urbanih i ruralnih cjelina, pojedinačnih sakralnih i profanih građevina i pokretne baštine, izdvaja **Umjetnički paviljon „Your Black Horizon“** koji ovaj otok svrstava na svjetsku turističko-umjetničku mapu kao neizbježno odredište za ljubitelje suvremene umjetnosti

zahvaljujući međunarodnoj zakladi Thyssen-Bornemisza Art Contemporary (T-B A21) kojom predsjedava svjetski poznata kolekcionarka suvremene umjetnosti Francesca von Habsburg. Umjetnički paviljon „Your Black Horizon“, zajedničko djelo dansko-islandskog umjetnika Olafura Eliassona i londonskog arhitekta Davida Adjajjea, objedinjuje umjetnost i arhitekturu u jedno, a njegova posebnost je prvenstveno u prilagođenosti pojedinačnoj lokaciji i okolišu u koji se smješta. Ovaj projekt slavi prolaznost i prihvaća interakciju s prirodom i lokalnom zajednicom, pokušavajući pridobiti veće poštovanje koje umjetnost ima u nepredviđenim uvjetima i na nesvakidašnjim lokacijama. Slijedeći ideju dijeljenja i prihvaćanja uloge umjetnosti i arhitekture na nekonvencionalnim lokacijama, Paviljon je ustanovio smjelu interdisciplinarnu suradnju.

Tablica 9: Kulturna baština Elafitskih otoka Koločepa, Lopuda i Šipana (Šipanske Luke i Suđurđa)

Područje	Kulturno-povijesni spomenici						
	Arheološka nalazišta	Spomeničke cjeline	Memorijalna područja građevine	Urbane/ruralne cjeline	Pojedinačne sakralne građevine (crkve)	Pojedinačne profane zgrade i građevine (vile, hoteli i drugo)	Pokretna baština
Koločep	Arheološko nalazište Igallo, na južnoj strani uvale Donje Čelo; Podvodno arheološko nalazište sa sjeverne strane rta Ratac u Donjem Čelu	Tvrđava Kaštio	-	-	Župna crkva Velike Gospe; Crkva Sv. Antuna Padovanskog u Gornjem Čelu; Crkva Sv. Nikole s grobljem; Ostaci crkava: Sv. Mihajla u središnjem dijelu otoka Koločepa; Sv. Barbare na položaju Borje kod Gornjeg Čela; Sv. Frana na istočnom dijelu otoka Koločepa iznad uvale Jekavac; Sv. Srđa na položaju Bige	Stambene cjeline; Vila Rusko (1939. g.)	Oltarna pala Uznesenje Marijino; Poliptih Bogorodice s Djetetom i svecima iz crkve Sv. Antuna; Poliptih Bogorodice s Djetetom iz crkve Sv. Antuna Opata
Lopud	-	Tvrđava Sutvrač; Ladanjsko-gospodarski kompleks na sjeverozapadnom dijelu otoka Lopuda; Ljetnikovac Benessa (Benešić, Beneša), Obala Ivana Kuljevana 47; Ljetnikovac Zamanja	-	Stambeno-gospodarski niz, Obala Ivana Kuljevana; Stambeno-gospodarski sklop Giorgi; Kulturno-povijesna cjelina naselja Lopud; Gospodarski kompleks Sabovo	Crkve: Gospe od Šunja; Sv. Ivana Krstitelja; Sv. Katarine; Sv. Križa; Sv. Nikole Grčkog; Sv. Trojstva; Sv. Nikole sa samostanom; Gospe od Špilica sa samostanskim kompleksom Izvan uporabe: Sv. Gaetana; Sv. Ilije; Sv. Petra; Sv. Nikole; Sv. Ivana Krstitelja (ruševna);	Vila Vesna; Hotel „Grand“; Spomenik Viktoru Dyku; Knežev dvor; kuća Taljeran-Buconić, Narikle 5; Kula kod crkve Sv. Katarine; Umjetnički paviljon Your Black Horizon	Četiri slike proroka iz crkve Gospe od Šunja na Lopudu; Dijelovi oltara Sv. Roka iz crkve Sv. Marije od Špilica i Župnog muzeja; Glavni oltar u crkvi Sv. Nikole; Glavni oltar Uznesenja Bogorodice u crkvi Gospe od Šunja; Inventar Župnog muzeja; Oltari: Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije iz

					Sv. Leonarda; Sv. Magdalene		crkve Sv. Marije od Špilice; Gospe od Karmena iz crkve Sv. Marije od Špilice; Navještenja u crkvi Gospe od Šunja; Sv. Josipa s oltarnom palom Smrti Sv. Josipa iz crkve Sv. Marije od Špilice; Sv. Križa u crkvi Gospe od Šunja; Oltarna pala Sv. Jeronima u crkvi Sv. Jeronima na Lopudu; Orgulje u crkvi Gospe od Šunja; Poliptih Bogorodica sa svecima (Poliptih Gospe od Šunja); Raspelo iz crkve Sv. Križa; Slike: Polaganje Krista u grob, Sveta Obitelj, Sveti razgovor i Tri svete iz crkve Gospe od Šunja; Zbirka zavjetnih darova župe Gospe od Šunja
Šipanska Luka	Podmorsko arheološko nalazište kod rta Tiha	Ljetnikovac Sorgo-Selem	-	Povijesna cjelina naselja Luka Šipanska	Crkve: Sv. Antuna; Sv. Mihajla nad morem; Sv. Spasa (Suspas); Sv. Stjepana Prvomučenika; Sv. Petra na Veljem Vrh; Sv. Jeronima Izvan uporabe: Sv. Marka u Dubravi; Sv. Mihovila od Pelege (ruševine) Samo u popisu: Sv. Martina u Dubravi	Knežev dvor	Drvene figurice Betlehema iz crkve Sv. Marije u Pakljenju; Predela s prikazima Sv. Jeronima, Posljednje večere i Stigmatizacije Sv. Franje iz crkve Sv. Stjepana; Raspelo; Slika Bogorodica se klanja novorođenom Djetetu i Sv. Josip; Zbirka zavjetnih darova crkve Sv. Marije
Suđurađ	Ostaci srednjovjekovnog brodoloma ispred uvale Suđurađ	Ladanjski kompleks Ghetaldi; Ljetnikovac Toma Stjepovića Skočibuhe; Ljetnikovac Vice Skočibuhe; Benediktinski samostan s crkvom Sv. Mihovila Pećinskog i crkvom velike Gospe		Cjelina naselja Suđurađ	Crkve: Sv. Duha (crkva-tvrđava); Gospe od Milosrđa; Sv. Barbare; Sv. Đurđa i Sv. Nikole; Sv. Ivana Krstitelja; Sv. Nikole; Sv. Stjepana na lokalitetu „Kala Duha“; Sv. Trojice;		Drveni oltarni retabl s poliptihom Uznesenja Marijina iz crkve Velike Gospe u Pakljskoj; Crkva Sv. Marije u Pakljenju: oltarna pala Bogorodica sa sinom, oltarna pala Gospa od Ružarija, skulptura Sv. Katarine, slika Odmor na bijegu

					Sv. Antuna Padovanskog u Frajgi Izvan uporabe: Sv. Barbare u Frajgi; Sv. Mihovila u Pakljenoj; Sv. Frane na Fratiji; Navještenja na Suđurđu	u Egiptu, triptih na oltaru Navještenja; Poliptih obitelji Krivonosović iz crkve Sv. Nikole iznad Pakljene; Skulptura Sv. Ivana Krstitelja iz crkve Sv. Ivana u Šilovom selu; Povelja kardinala Oliveriusa iz Župnog u reda u Suđurđu; Zapis o posvećenju crkve Giovannia di Vicenza; Zapis o posvećenju crkve Velike Gospe – rukopis Bonifacija
--	--	--	--	--	--	--

Izvor: Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212>, lipanj 2015.

3.2.2. Manifestacije (kulturne, vjerske i popularno-zabavne)

Prema podacima Turističke zajednice Grada Dubrovnika, na Koločepu, Lopudu i Šipanu tijekom srpnja i kolovoza održavaju se brojne vjerske, kulturne i popularno-zabavne manifestacije. Godišnje ih bude sveukupno tridesetak (u 2014. godini bilo ih je ukupno 26, na Lopudu 12, i po 7 na Koločepu i Šipanu). Najpoznatije vjerske manifestacije na Elafitima su one na otoku Šipanu, „Festa – Gospa od Karmena“ u Suđurđu u srpnju i „Festa Sv. Stjepana“ u Šipanskoj Luci u kolovozu. Od kulturnih manifestacija, veliku pozornost posljednjih godina ima „Ljetna škola filma Šipan“, koja se događa u prvoj polovici kolovoza na Šipanu, a traje već 12 godina. U sklopu Ljetne škole filma Šipan se za djecu organiziraju i provode kreativne radionice za razvoj gotovog filma, pisanje scenarija i tečajevi fotografije, a za odrasle su namijenjene filmske projekcije i izložbe fotografija. Dosad je školu pohađalo oko 500 djece, snimljeno je oko 20 filmova, organizirano 15 izložbi fotografija te prikazano 200 filmova domaće i strane produkcije.

Ostale manifestacije na Elafitima, koje se događaju uglavnom tijekom ljeta, u srpnju i kolovozu, su koncerti klasične glazbe, koncerti klapa, zborova, nastupi poznatih nacionalnih i lokalnih pjevača/izvođača, kazališne predstave i raznovrsne izvedbene umjetnosti (akrobati, žongleri, bubnjari).

Poznate ljetne manifestacije su i Ribarska noć u Suđurđu na Šipanu – festival u čast otočke ribarske tradicije i Festival džema, pekmeza i marmelade se održava od 2006. godine u Dubrovniku koji okuplja proizvođače iz cijele Hrvatske, uključujući i nagrađivane proizvođače marmelade i arancina s Koločepa. Elafitski otoci imaju bogatu tradiciju narodnih pjesama (junačke pjesme, poskočice, zdravice) koje

doprinosu očuvanju usmene književne tradicije, no ideju festivala županija nije podržala. Kulturne i vjerske manifestacije koje se održavaju izvan ljetnih mjeseci također imaju veliku kulturnu vrijednost i predstavljaju potencijal za produljenje turističke sezone. Na Lopudu postoji duga tradicija gregorijanskih napjeva koji se pjevaju tijekom procesija za vrijeme vjerskih svečanosti Velikog Petka i Tijelova no u njima sudjeluje uglavnom lokalno stanovništvo.

3.3. TURISTIČKA PONUDA

3.3.1. Odmarališni i kupališni turizam

Prirodni i klimatski uvjeti (gotovo 200 sunčanih dana godišnje) su osnova razvoja kupališnog i odmarališnog turizma. Obala Elafitskih otoka je približno duga 60 km, a kupališni pojas nešto više od 10.000 metara od čega pješčane plaže čine oko 1000 m obale. Najpogodniji lokaliteti za kupanje su obalni pojasevi uvala (npr. uvale Gornje i Donje Čelo i Mačus na Koločepu, uvale Luka Šipanska i Suđurađ na Šipanu i uvale Šunj i Lopud na Lopudu). Pješčana plaža Šunj na Lopudu je 2013. godine proglašena najljepšom plažom u Europi. Zbog blizine kopna i usmjerenosti na gradsko područje Dubrovnika, putničke agencije iz Dubrovnika organiziraju izlete za turiste s mogućnošću kupanja na plažama i uvalama Elafitskih otoka. Dominantna zastupljenost kupališnog i odmarališnog turizma u ljetnim mjesecima ukazuje na sezonalnost kao ključno obilježje turizma Elafitskih otoka. Povećani broj turističkih dolazaka nije praćen odgovarajućim razvojem turističke infrastrukture i popratnih sadržaja pa na plažama postoji manjak sanitarnih čvorova, kanti za otpatke, nedostatna turistička signalizacija i slično. Najveći infrastrukturni problem na sva tri naseljena Elafitska otoka je neizgrađenost i zastarjelost kanalizacijskog sustava. Taj problem se očituje neugodnim mirisom u ljetnim mjesecima, povremenim onečišćenjima okoliša (npr. onečišćenje riva, plaža, podmorja) i stvaranjem negativnog imidža među turistima. Izvor onečišćenja morskog okoliša je i prekogranični otpad iz Albanije i Crne Gore kojeg svake godine ronjoci izvlače iz podmorja. Postoji i problem nepouzdanosti opskrbe električnom energijom. Elektroenergetski sustav je zastario zbog čega tijekom nepovoljnih vremenskih uvjeta dolazi do čestih prekida opskrbe električnom energijom. Otežavajući čimbenik produljenja turističke sezone su javni građevinski radovi koje je dozvoljeno izvoditi do 15. lipnja.

3.3.2. Outdoor turizam

Na Elafitskim otocima gotovo da i nema cesta, pa je kretanje svedeno na prirodne staze i šumske puteljke. **Pješačke i biciklističke ture po Elafitskim otocima**, najvećim dijelom za strane turiste, organizira oko 350 turističkih vodiča učlanjenih u Društvo turističkih vodiča Dubrovnik. Najvećim

dijelom surađuju s nacionalnim i regionalnim, a u manjoj mjeri s međunarodnim tour operatorima. Osnovni problemi s kojima se susreću su neprepoznatljivost zanimanja koje uzrokuje nedostatak angažmana te nedostatna oprema i obuka.

Turističke i putničke agencije iz Dubrovnika organiziraju jednodnevne i višednevne izlete na Elafite s mogućnošću **kajakarenja, skupljanja ljekovitog bilja**, pješačenja, vožnje bicikla i drugih aktivnosti na otvorenom (npr. izletničke ture „**fish picnic**“).

Na Šipanu postoji nekoliko **tematskih pješačkih i biciklističkih staza** te staza za planinarenje i trčanje. Otok raspolaže najboljom ponudom outdoor aktivnosti od svih Elafitskih otoka. Pješačke staze imaju nazive kao što su: Ugodna šetnja uz more – omogućuje šetnju uz skrivene plaže i borove šume; Od Plaže do Plaže – šetnica duž uvale Šipanske Luke; Šetnja do Plaže – šetnica uz Šipanski zaljev i Šetnja uz brdo – staza do crkve i sjenovitog parka. Za vožnju biciklima je predviđena **biciklistička staza koja povezuje naselja Šipansku Luku i Suđurađ**. Proteže se kroz unutrašnjost otoka i uz uvalu Suđurađ duljinom od 15,7 km pored crkava Sv. Duh, Sv. Trojstvo, Sv. Antun, Sv. Nikola i crkve Velike Gospe. Postoje i **tri staze za brdski biciklizam** – staza Beccadelli koja vodi do istoimenog srednjovjekovnog dvorca, staza Izvorska voda i staza Uzbrdo koja vodi do crkve Sv. Marka i crkve Sv. Petra.

Posjetitelji i turisti mogu **rekreativno trčati na stazi Sv. Spas** koja se duljinom od 3 km pruža kroz unutrašnjost otoka do crkve Sv. Spasa. Također je moguće trčati na plažama uz more. **Obilježena planinarska staza** je uređena od Šipanske Luke do najvišeg vrha na otoku (Velji Vrh, 243 m. n.v.).

Na Koločepu ne postoje ceste. Šetati je moguće na oko **10 kilometara označenih šumskih staza** i puteljaka u naselju Gornje Čelo te na uređenoj plaži u naselju Donje Čelo.

Na Lopudu postoji **jedna pješačka staza duga 1.6 km**. Na otoku postoje manje biciklističke staze koje su djelomično označene.

Pješčane uvale, poput poteza od uvale Lopud do uvale Marčuleti, su pogodna mjesta za jedrenje, krstarenje i kajakarenje. U ponudi putničkih agencija iz Dubrovnika postoje organizirana krstarenja oko Elafita na replici drvenog jedrenjaka „karak“ (tzv. izleti „3 island cruise“). Sastavni dio ponude hotela je najam čamaca, kajaka i kanua. Najpogodnija lokacija za jedriličare je Koločepski kanal, pa se na potezu između Dubrovnika i kanala tijekom godine više puta organiziraju regionalne i međunarodne regate (npr. Lopudska regata, Regata Dana državnosti, Novogodišnja regata, Lafodia kup i dr.)

Osobitosti morskog dna su podvodne stijene s brojnim pukotinama, špiljama i polušpiljama s grmovima koralja, alga i jastoga što ih čini **atraktivnim lokacijama za ronjenje**. Ronilačke izlete s mogućnošću podvodnog fotografiranja organiziraju putničke agencije iz Dubrovnika. Niti na jednom od naseljenih Elafitskih otoka nema lokalnih centara za ronjenje.

Sportske aktivnosti ograničava nepostojanje uređenih sportskih terena. Na Koločepu i Lopudu postoji jedno sportsko igralište koje je nedovoljno uređeno, a u Suđurđu na Šipanu niti jedno. U ljetnim mjesecima se igra vaterpolo. Amaterski vaterpolski klub Elafiti redovito sudjeluje u amaterskom vaterpolskom natjecanju Divlja liga koje se svako ljeto održava na dubrovačkim kupalištima. Vaterpolo se najviše igra na Šipanu gdje su osnovana dva kluba – Taurus u Suđurđu i Šipan u Šipanskoj Luci koji je 2000. godine osvojio prvo mjesto u Trećoj hrvatskoj ligi. Od 2007. godine vaterpolski klubovi s naseljenih Elafitskih otoka sudjeluju u Kupu Elafita.

Jedna od značajki suvremene turističke potražnje je jačanje zanimanja za aktivnosti **promatranja ptica** (tzv. birdwatching). Na području Elafitskih otoka preduvjet je za razvoj turizma promatranja ptica ima otočić sv. Andrija. Otok ima status ornitološkog rezervata, jer na njemu obitavaju mnogobrojne ptičje vrste poput galeba klaukavca, morskog vranca i sivog sokola. Razvoj turizma promatranja ptica na Elafitima je u začetku. Udruga za biološka istraživanja (BIOM) je, u suradnji s Gradom Dubrovnikom, provela projekt „Ptice – veleposlanici prirodne baštine grada Dubrovnika“ kojim se popularizira turizam promatranja ptica na dubrovačkom području.

Na području Elafitskih otoka postoji **2.912 ha lovišta** danih u koncesiju, od čega se 2.332 ha odnosi na lovište u Šipanskoj Luci. Lovištem upravlja lovačko udruženje Fazan, a najčešći ulov su obični zečevi i fazani – gnjetlovi. Na otocima nema organizirane lovno-turističke ponude.

3.3.3. Nautički turizam

Raznolikost akvatorija i razvedenost obale čini Elafitske otoke povoljnom destinacijom za nautički turizam. Tome doprinosi i povoljan utjecaj vjetrova umjerene jačine, prvenstveno maestrala koji ljeti ublažava osjećaj vrućine i doprinosi aeraciji elafitskog arhipelaga. Najpogodnije **lokacije za nautički turizam** obuhvaćaju brojne uvale i rtove (npr. uvale Suđurađ, Galebina, Bige; rtovi Botur, Prtuša itd.). Putničke agencije iz Dubrovnika djeluju kao posrednici u organiziranju nautičkih turističkih aranžmana i najma plovila. Polazna točka za najam plovila je ACI marina Dubrovnik koja raspolaže kapacitetom za 450 vezova u moru i 110 mjesta za smještaj plovila na suhom. Na Elafitskim otocima je izražen pristup neuređenosti obalnog terena za pristup brodova te manjak vezova za prihvatanje brodova u lukama (npr. u Lopudu i Suđurđu).

3.3.4. Kulturni turizam

Otoci Koločep, Lopud i Šipan vrlo su bogati kulturno-povijesnim spomenicima, a najbrojnije su crkve, od kojih je 26 u funkciji i 18 izvan uporabe, dok posebnu vrijednost predstavljaju ljetnikovci, od kojih je najpoznatiji kompleks ljetnikovca Vice Skočibuhe. Također, na Lopudu je od 2005. godine u funkciji Umjetnički paviljon „Your Black Horizon“, koji predstavlja suvremeno i novo umjetničko doživljavanje lokalnog, mediteranskog krajobraza i umjetničke instalacije. To su vrijedni baštinski, odnosno kulturni resursi koji tek trebaju postati kvalitetna priča čime bi dobili vrijednost kulturno-turističkih proizvoda, a tada bi se moglo govoriti o postojanju kulturnog turizma na predmetnim otocima. Dakle, na otocima Koločep, Lopud i Šipan ne postoji sustavno mišljenih i realiziranih kulturno-turističkih proizvoda, a postojeće kulturne resurse, posebno kada se radi o ljetnikovcima, ili nije moguće obići ili su otvoreni samo za unaprijed organizirane posjete grupa (ljetnikovac Vice Skočibuhe). Pojedini kulturno-povijesni spomenici se obnavljaju kako bi mogli biti otvoreni za posjetitelje (npr. Kaštio u Lopudu, muzej u vlasništvu crkve u Lopudu, ljetnikovac Getaldića i muzej Skočibuha na Šipanu). Na otocima postoje i vrijedni arheološki lokaliteti koje je potrebno istražiti, a koji pružaju mogućnost diverzificiranja turističke ponude i produljenja turističke sezone. Među takvim lokalitetima se ističe olupina broda Mihe Pracata u podmorju kod Lopuda. U Lopudu je uspostavljena suradnja sa studentima iz Koelna koji svake godine u kolovozu dolaze na otok restaurirati umjetnine u lopudskim crkvama. Lopudska crkva sv. Križa posjeduje i raspelo Krista u prirodnoj veličini, jedino takvo u svijetu.

3.3.5. Ruralni turizam

Ruralni turizam se razvija u okviru ekoloških farmi, restorana, konoba, seljačkih domaćinstava i obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koji, osim smještaja, nude domaće prehrambene proizvode (maslinovo ulje, vina, likere, marmelade, rakije, sokove itd.). Turisti koji posjećuju Elafite s interesom za ruralni turizam su pretežito stranci (oko 90% - najviše Britanci, ali i Francuzi, Šveđani, Austrijanci itd.). Najveći broj turističkih dolazaka se ostvaruje tijekom ljetnih mjeseci (od početka srpnja do kraja rujna). Ključni problemi koji ograničavaju proširenje turističke sezone izvan ljetnih mjeseci su nedostatak podrške institucija koje oblikuju i provode politiku razvoja turizma te visoki troškovi izgradnje i proširenja turističkih kapaciteta i popratnih turističkih sadržaja. Lokalni ponuđači usluga i proizvoda ulažu vlastita sredstva u obogaćivanje ponude ruralnog turizma (npr. obilasci prirodnih lokaliteta, posjet domaćim životinjama, degustacije, pružanje informacija o tradicijskim proizvodima, običajima i kulturi), ali veći investicijski zahvati su onemogućeni visokim troškovima (npr. izgradnja bazena za koju postoji sve veća turistička potražnja, pristup objektima za osobe s invaliditetom itd.). Postojeća obiteljska poljoprivredna gospodarstva se suočavaju s problemom otkupa zemljišta i

kompliciranih administrativnih procedura što otežava širenje njihove djelatnosti. Suradnja je djelomično ostvarena između pojedinih ugostiteljsko-turističkih objekata i tour-operatora iz Dubrovnika koji organiziraju izlete na Elafitske otoke, a restorani, konobe i hoteli izletnicima nude domaću hranu i pića lokalnih proizvođača. Poljoprivredna gospodarstva surađuju i s lokalnim hotelima s kojima organiziraju degustacije i prezentacije domaćih proizvoda. Plasman domaćih i autohtonih proizvoda je sveden na lokalno tržište, uglavnom direktnom prodajom, te u manjoj mjeri na područje grada Dubrovnika (npr. vino nekih proizvođača s Elafita se nudi u dubrovačkim restoranima). Povećanje prepoznatljivosti autohtonih tradicijskih proizvoda u funkciji razvoja ruralnog turizma je otežano zbog **nedostatka znanja, stručne radne snage i neorganiziranosti distribucijskih kanala.**

ZAKLJUČAK

Područje Elafitskih otoka nedovoljno je iskorišten potencijal i perspektivno je područje za razvoj integriranog održivog turizma. Zahvaljujući geografskom položaju, ugodnoj klimi, dobroj prometnoj povezanosti i bogatoj prirodnoj i kulturnoj baštini te motiviranom lokalnom stanovništvu Elafiti predstavljaju zanimljiv turistički potencijal. Već su prepoznate tematske pješačke staze, biciklističke staze, postojeći programi kajakarenja, lokacije za ronjenje i lokacije za promatranje ptica, bogata ponuda kvalitetnih lokalnih prehrambenih proizvoda (primjerice maslinovo ulje, sir u ulju, pekmezi, voće). Također, otoci obiluju bogatom kulturnom baštinom poput poznatih ljetnikovaca i vrijednih sakralnih objekata.

Unazad dvadesetak godina iz godine u godinu raste broj turista na području Elafitskih otoka. Turisti iz europskih i preoceanskih zemalja uglavnom se ponovo vraćaju iz godine u godinu. Također, raste i broj smještajnih i ugostiteljskih objekata. Uglavnom se radi o obiteljskim poslovima sa potencijalom daljnjeg rasta. Uz potrebe za porastom kvalitete smještajnih kapaciteta (viša kvaliteta usluge, bazeni), raste i potražnja za tradicionalnim proizvodima te za organiziranim izletničkim i rekreativnim programima i sadržajima.

Porast održive turističke ponude na području Elafita uglavnom ovisi o raspoloživosti i dostupnosti kapitala za daljnja ulaganja. Pritom ne izostaje volja dionika za daljnjim rastom njihovih kapaciteta, standardiziranjem ponude i organiziranim zajedničkim nastupom na domaćem i međunarodnom tržištu.

Sugovornici tijekom intervjua naglašavali su značaj i potrebu zajedničkih marketinških aktivnosti na izradi novih integriranih turističkih programa koji uz kvalitetan smještaj nude i izlete kroz otoke,

pješaćenje, bicikliranje, razgledavanje kulturnih znamenitosti i sl. uz podršku stručnog vodstva te organiziranu objedinjenu ponudu lokalnih tradicionalnih proizvoda.

Međusobna povezanost ključnih dionika u turizmu način je i za produženje turističke sezone osmišljavanjem integrirane ponude outdoor turizma povećanjem broja rekreacijskih lokaliteta u skladu s pravilima održivog turizma i ekološki prihvatljive turističke aktivnosti te aktiviranjem neiskorištenog potencijala i jačanjem ponude kulturno zabavnih sadržaja na Elafitima.